వెలది వెన్నెల

పండు వేసంగి–

పట్టపవలే తాతగారు ఘుమఘుమలాడుతున్నారు, ఏమో విశేషం అనుకున్నాను:

ఒరే నవమదనా–ఏం చేస్తున్నావురా? అన్నారు, గది గుమ్మంలోకి వచ్చి–

చేత నున్న పుస్తకం దాచేయబోయినాను. కాదూ, వారికి చిరునవ్వు వచ్చింది: వచ్చి సరసను కూర్చుని, మునివ్రేళ్ళతో చెంపలు పుణికి – భార్య పురుడోసుకునేందుకు పుట్టిన యింటికి పోంగానే, పుస్తకం చేపట్టావా, నాన్నా!–పరాసుదేశం బోసిబొమ్మలు–కాగితపు దళసరీ, తళుకేకాని, కాలక్షేపానికి పనికివస్తాయా!–

ఒరేయ్ మన దేశం రత్నగర్భరా!–రాపోదాం!

"ఎందాకా?"

అందాకా!–నేరని విద్దెలు నేర్చుకునే వయసు, తీరని కోరికలు తీర్చుకునే వయసు – ఒంటరి పానుపుమీద అసురుసురంటూ, కాగితబ్బొమ్మల కాళ్ళా వేళ్ళాపడితే – కలిసొచ్చేనా?–

పలుకరిస్తే–పలికే చిలకలుండగా, పావుతావు కాగితంతో ప్రణయాలేమిటిరా?–

తాతయ్యా! యివి బూతుబొమ్మలు కావు! మహా శిల్పుల కళాఖండాలు:–

అయితే అలా బైండు పుస్తకంలో పడి ఉండనీ: కళ అనేది–కంటికి కట్టాలి– –తక్షణం–వంటికి పట్టాలి: అంగలార్చితే వచ్చేది కాదురా ఆనందం–అంకెకు దార్చి అనుభవంలో అందుబాటు చేసుకోవాలి! – మనం పడుచువాళ్ళంరా భడవా!– ప్రత్యక్షం మనకు ప్రమాణం – కావలసినన్ని కళాఖండాలు, కనుచూపుమేరలో కలవురా – యిహకదులు:

కదలక తప్పింది కాదు!

ఎక్కడికని అడిగేందుకు ధైర్యంలేదు.

నీరెండ పొడ ఉండగా, ఆ చెరువుగట్టున బండి దిగినాము. మామిడితోపు అద్దరిని వూరు, చూచాయగా కనపడుతూంది:

బండీ కట్టుకొచ్చిన పెద్దపాలేరు, వూర్లోకి వెళ్ళాడు: తాతగారు తీరుబడిగా స్నానం చేసి అనుష్ఠానం తీర్చుకుని, మడి మూని, యధోచితమైన ఠీవితో, మెట్లమీద, కూర్చున్నారు:

దీన్ని కామావధాన్లగారి కోనేరంటారు: తెలుసునా?

ఊహూం–

వారు మా ముత్తాతగారన్న సంగతి తెలుసునా?

నీవు చెప్పగా విన్నాను:

పేరు చెప్పానుకాని, ప్రతాపం చెప్పలేదురా—చెప్పనా—నీవు యీ యీడున ముఖ్యంగా తెలుసుకోవలసిన హంశం!

ఆయన నవద్వీపంలో, చదువుకున్నాడు – మిధిలలో మెరుగులు దిద్దుకున్నాడు – వారణాసిలో చండప్రచండుల చేత చిరంజీవస్వ, అనిపించుకున్నాడు. అయిదు సంవత్సరాలపాటు, కాశీ నరేశుల పండిత మండలికి మకుటాయమానులై ఉన్నారు.

అంతట స్వదేశానికి వచ్చారు.

వచ్చిన కొత్తలో—

దేశంలో మహారాజుల దివాణంలో, సంక్రాంతి పండుగలు, వేసీవేయని వేడుకలు— అనాడు కూడ, పండితసదస్సు, వేయికి పైగా దుశ్శాలువలు కోటగుమ్మం తొక్కినవి.

ఈ కామన్నకు పట్టుమని బ్రహ్మవర్చస్సైతే ఉన్నది కాని, పైన సేలువలేదు—కను బొమ్మల గర్వంలేదు. దండలు తిరిగి ఉన్నవి కాని, దర్పంలేదు—తనంతవాడు లేడన్న తలవిసురు లేదు. గుమ్మంవద్దనే ఆపేశారు. జంఝెపుపాచచూసి దొడ్డిసంభావనకు పొమ్మన్నారు.

పొమ్మన్నవాడివంక కామన్న అహాఁ! – అన్నట్టు చూశాడు. అవతలివాడు జబ్బ పట్టుకున్నాడు: పట్టుకున్నాడో – పదిబారల దూరాన పోయిపడ్డాడు –

ఏం రభస అయేదో కాని, యింతలో అచ్చన్న దీక్షితులుగారు అక్కడికి రావడం జరిగింది. ఈ అచ్చన్న గారి దగ్గిర చిన్నప్పుడు కామన్న రామశబ్దం ప్రారంభించి, సాగక మానేశాడు – మానడానికి కారణం ఏమో తెలుసునా –

ఈ కాకికూతలు నే కూయలేను—కావ్యపాఠం మొదలుపెట్టండి అన్నాడుట.

నోరుమూయరా—అన్నారుట వారు.

నోరు మూసుకుంటే చదువొస్తుందా, ముక్కు మూసుకుంటే మోక్షం వస్తుందా – అన్నాట్ట యితగాడు: అంత కోపధారి అట్టే నవ్వి—ఒరే కాముడూ, దైవం రక్షించాలి గాని, నీవు తార్కికుడవయ్యేవురా! నీ వైనంలో, ఆ ఋడిటి ఉందిరా, కనుపాపల్లో గంభీరిమ కద్దురా—నీకు చదువు చెప్పగల సత్తా నాకు లేదురా—పోఁ—దేశం మీదికి పో—దేశాలన్నీ జయించుకురా—అని—వెన్ను చరచినారట, కామన్న కదిలాడు:

ఆపైన భారతమంత గ్రంథం ఉంది: అది మరోమారు:

ఇదిగో, ఆ అచ్చన్నగారూ, వీరూ, అన్నేళ్ళకు అక్కడ తారసిల్లారు: ఆ దుడుసుతనం చూసీ చూడంగనే పోల్చుకున్నారు. కామన్నా అని కౌగలించుకున్నారు: బుగ్గలు నులుముతూ:–

ఏమిరా, యింతకాలం ఎక్కడున్నట్టు?

దేశం మీద—

ఏం నేర్చినావురా—? యీ విద్యేనా—? అక్షరంముక్క ఏమన్నా అబ్బిందా?—

అబ్బింది—జబ్బపుష్టి!—

అరి ఏబ్రాసీ; పరువుగా, నోరు పెట్టుకుని బ్రతుకుతావనుకుంటినిరా!– పైన సేలువతో కంటపడతా వనుకుంటినిరా!– అయెపో!—ఏమైనా మట్టుకు, నా శిష్యుడవే—దా, సభకు పోదాం—

సభలో సంతర్పణ మాకు కాదు - మాది దొడ్డి సంభావన!-
అని ఎవరన్నారు?-
ఆ జాలపాలరాయుడు-
అన్నాడో - పడ్డాడో - రాయడూ, మనసులో చెంపలు వేసుకుని, మావాని పాదాభివందనం చెయ్యి -
సభలో, -
కామన్న గురువుగారికి వెనుకగా నిలుచున్నాడు - వారిది - అగ్రాసనం -
మహారాజు విచ్చేసి, సభకు మ్రొక్కి ఆసీనులు కాంగా - ఆ సంజెప్రొద్దుకు-
ఒక బక్కపలచని పడుచువాడు, తురక తీవివాడు, చిగురుమీసంవాడు, తులసిమాల మెడదాల్చినవాడు, లేచి నిలుచుని, తన బిరుదుల నేకరువు పెట్టి, గురువుల పేరెత్తి, దీటైన పండితులను, తనతో మాట కలుపమని, తన్నోడించగలవారున్నారా అని గద్దరించి, సభాపతికి హెచ్చరింపుగా చేజాపి, అంగుళితో ప్రశ్నించాడు-
అచ్చన్నగారు, వాని అగడము చూసి, కామన్నవంక జూసి, వీడెవడో రాలుగాయిరా, అనంగా,
ఆ కాయను యిట్టేరాల్చేను. అనుజ్ఞ నీయండి -
అభాసు చేయవుగద -
సభ మరింతగా, భాసించేను - చిత్తగించండి!-
అనగా - అచ్చన్నగారు తల యూచి ముగుదల ఈయగా,
కామన్న, ముందుకువచ్చి పండితులకు మ్రొక్కి - గీర్వాణంగా -
ఈ అయుష్మంతుడు-వరుస తప్పిన భోగందాని మద్దెల.
విద్దెలకు పరువుగా వినయమునేర్చిన పెద్దల మ్రోల ధిక్తాం అని మ్రోగినది. ప్రభువు లవధరించినారుగద!-(మహారాజు మోము బొమముడి యైనది)
మేలు!...
ఈ విద్వాంసునితో, తలపడగల సరసత, సభలో ఛాందసులకు-లేదు-వీరందరూ మడిగట్టుకొన్నవారు-వేదచోదితమైన దుడుసుతనం కలదేమో కాని, తారతమ్య మారయక నోరు పారవేసుకొనుట వీరి తరముకాదు, ఈ - వీరి విద్యలో పస యెట్టిదో నిగ్గుదేల్చగలవారిని ప్రభువులు రప్పించవలె -
వా రెవరనేరా - "కౌగిట నెనునది నాలుగు విధముల గరడీలు గరపు" అలనాటి ప్రౌఢనాయకి, సహస్రజీవి, గుడిసేవ సభారంజని - కామాగ మాధ్యయన పాటవమున వీరెంతటి గడితేరినవారో, ఆమె తమ సముఖమున తలస్పర్శగా పరీక్షించునుగాక: అలదానిచే భళా యనిపించుకొనేనో, మన పండితులు సేలువలతో వీనికి పానుపమరించేరు. కామశాస్త్రము, గోష్టికి రాదగినవిద్యయని ఆదిశంకరు లంగీకరించినదే - యింక అలస్యమెందులకు - ప్రభూ!
అందులకు దీటైన సభాపతులు - దేవరవారే-
అచ్చన్న దీక్షితులవారు, వాకోవాక్యమున మేలుబంతికాని, యిందుల, యీ వయసున, కోవిదులు కారు! దక్షత కల తామా విద్దెల, కయ్యము, వినోదముగ, అవధరించి, కృతకృత్యులైనవారికి, మెచ్చి, ఉపద లిచ్చేరో, ఉలుపా లిచ్చేరో...

అన్నాడయ్యా!

ఆపళంగా, పండితులందరూ, పట్టలేక సేలువలు సవరించుకుంటూ చిరునవ్వులు నవ్వుకున్నారు.

ఇహ, సభా లేదు, శాస్త్రార్థమూ లేదు!

కామన్న తెలిసి అన్నాడో, తెలియక అన్నాడో కాని మహారాజావారు బుజాలు తడుముకున్నారు.

వైనం ఏమంటే – వారికీ నీలాగే కళాభిలాష, ఆ అభిరుచి, ఉద్దోలం,

మనం ఏదో, తగుమాత్రం సంపన్నులం, గనుక బోలెడంత విలువ పెట్టి, బొమ్మలున్న గ్రంథాలు కొనుక్కొంటాము. వారు వేసీవేయని సిరులున్న వారాయెను, తమకము, అగ్గలమయే తరుణాన సజీవప్రతిమలతో రాసవినోదములు ఏర్పాటు చేయించడం, పదములొత్తువారి సరసను ఏకాంత గోష్ఠిలో ఆనందించటం కద్దు: అది తరతరాలుగా వస్తూ ఉన్నదే: అది మన సీమలో పండిత పామరులు యావన్మందికీ ప్రొత్యక్షవిలె–

మహారాజావారు, ఏమాట కామాట–రాచపుట్టువు కదూ, మనసు రగులుతున్నా, పైకి శాంతంగానే చేయెత్తి అప్పటికి సభ చాలించి ఏకాంత మందిరానికి దయచేశారు!

సభలోవారు సభలో మిగిలారు!

అచ్చన్నగారు ముక్కుమీద వేలువేసుకుని, హన్నా! ఎంతపన్ని జేస్తివిరా! అన్నారు!

ఆ గౌడబ్రాహ్మణుడు, యినుమిక్కిలి తలవిసురుగా యిచ్చటివారి పాండిత్య మింతింతయేనా, అన్నాడు – అనడం తడవుగా కామన్న చరచర వానిమీదికిపోయి, భుజములమీద చేతులువేసి వాని బాసలో గుసగుస లాడినాడు – వాడు అమాంతం కామన్నకు సాష్టాంగపడినాడు!

ఏలా?

కామన్నను అప్పటికి, వాడు గురుతించాడు.

ఇంతకూ వాడెవరని – నవద్వీపంలో కామన్నతో కలిసి చదువుకున్నవాని శిష్యుడు! కామన్న వారణాసిలో ధర్మాధికారిగా ఉంటూన్నపుడు మహారాజ దర్శనం చేసి, విద్య చూపి అచ్చటి పెద్దలను మెప్పించి, సమ్మానము లందినవాడు! వాని బిరుదావళిలో కొన్ని, కామన్న కటాక్షించినవే, వాని వ్రేలి రవల ఉంగరము కామన్న మెచ్చి యిచ్చినదే.

పైన సేలువా, పటాటోపమూ లేని యీ అవతారములో, అతగాడు కామన్నను పోల్చుకోలేకపోవడంతో, ఆ రవంత రభసా జరిగింది.

చిగురుకు సద్దు మణిగింది! అతడు, ఆ పండితులు, తమ పరువు సలక్షణంగా దక్కిందని ఆనందించారు! కామన్న కలుగజేసుకుని ఉంటే ఆ గౌడుడు ఆగేనా? వానికాతీరున వినయము గరపి, తానూ, తన సీమ పెద్దరికము నిలిపినాడు.

ఇంతలో, అచ్చన్నగారికి వర్తమానం వచ్చింది–ప్రభువులు, ఏకాంతమందిరంలో ఉన్నారు – తక్షణం దర్శనం యిప్పించమని శ్రీవారి సెలవైందీ, అని–

అచ్చన్నగారు – అడుగు ముందుకువేశారు – కామన్న ఆపేశాడు –

ఆ వచ్చినవానితో– యిలా అన్నాడు –

మహారాజు పరువుకు పుట్టలేదా – ధర్మము పట్టం కట్టలేదా? తాను పరగణాకు ప్రభువుకాని, పండితులు పాదధూళి శిరస్సునదాల్చి వర్ధిల్లవలసినవాడు కాదా? – యింతకాలమూ సుఖముగా నున్నది – వీరి దీవెనల బలిమిని కాదా – చతుర్ముఖుడు కానీ, శారదాదేవి కానీ, పండితులను విద్యాతపస్సంపన్నులను చులకనచేసిన, వారికి పూవూ పత్రీ పుట్టవే – మన రాజెంత! బ్రాహ్మణ్యము కన్నుదెరచిన ఒక్క చిటికెలో త్రోసిరాజుకాడా! – పండితసభ విడిచి పోయినాడే, – ఎవరి అనుమతి కోరినాడు? – పోఁ – గురువుల దర్శనభాగ్యమే అపేక్షించినవారైతే, వచ్చి పదములంటి ప్రసన్నుల జేసికొనమను! – అని తరిమివేసినాడు – అందరూ కలవరపడినారు, కాని ఎవ్వరూ కామన్న కెదురాడరైరి.

పండితులందరితో కలసి కదలిపోయి – వేణుగోపాలస్వామి ఆలయంలో యిష్టాగోష్ఠిలో ఉండగా – పక్కూర్ఝామునకు, పెద్దలంటే భయభక్తులున్న ఓ ఉద్యోగి నురుగులు గ్రక్కుతూ, అక్కడకు వచ్చిపడ్డాడు! సభలో కామన్న అన్నమాటలు చిలవలు పలవలుగా మహారాజుల చెవిని పడ్డవి – వారు కణకణలాడుతున్నారు. ఆ బ్రాహ్మణుడి సిగపాయ దెచ్చినవారికి పదిసంచుల వరాలిస్తామన్నారు! కాని, కోటలో బంటెవరూ ముందుకు రాలేదు: పాలెం వర్తమానం పంపారు, సాటిరాచవారికి – గడియకో, రెండుఘళ్ళకో వారు వచ్చిపడగలరు – యీతణ్ణి బ్రతకనీయరు – ఇక బ్రాహ్మణీకానికి ఉప్పూ, పత్రీ పుట్టదు...

వినీవినడంతోనే ఉన్నవారందరూ గగ్గోలైనారు. కామన్న చిరునవ్వుతో–అలాగా– అన్నాడు.

వచ్చేవారెందరు?

ఒకరో–యిద్దరో–

అంతేనా–మన కొక్క వేలిక్రింద!

వారిచేత కత్తులుండేవయ్యా!–

రాచవారిచేత కత్తులుకాక, గరిటెలుంటవటయ్యా – రానీ–హుటాహుటి యిక్కడికే వచ్చేరు కద!–

ఉహుఁ–ఆలయములో అంతకు తెగించలేరు! బయట ఏ క్రీనీడనో నక్కి ఓ వ్రేటు వేసేరు!

మంచిది–నేనిక్కడ ఉన్నట్టు వారికి రూఢిగా తెలుసునా, వర్తమానం అంపవలెనా?

ఇక్కడికే వచ్చిపడతారయ్యా–

అయితే మా బాగేనయ్యా!–

అచ్చన్నగారు కామన్నను కౌగలించుకుని, నాయనా, నిన్నెట్లా రక్షించుకొందు నురా!–అని వాపోవపోగా – కామన్న పెద్దపెట్టున నవ్వి – గురువుగారు – మీ ఆశీస్సు నాచేతి వజ్రాయుధము–వచ్చిపడేవి–మీసములు పోతరించిన సొరకాయలు–నరకడం ఒక లెక్కా!–

మనము పరశురాముని కోవలోవారమే–కాని, రాచవారిని నిశ్శేషము చేయము.

మీకా భయము అక్కరలేదు–యీ ఒక్క తప్పూ కాచేము–

గాయత్రి మనకు రక్ష–ఆ తల్లిమీద కత్తులు దూయగలవా డెవడండీ!–

అన్నాడు-

అంతలో పండితులందరూ ఒక్కుమ్మడి ఉవ్వెత్తున లేచి, నడుముకు అంగవస్త్రము చుట్టారు!

అచ్చన్న బాబూ-యిందరముండి యీ చిన్నవాడిమీద యీగ వాలనిచ్చేమా?-యిద్దరుకానీ, ఇన్నూరుకానీ, ఈ చాయలకు వచ్చారో, కలికంలోకైనా కనబడేరా? - అన్నారు.

కామన్న వారందరికీ మ్రొక్కి-తమకు తామసం జెల్లదు; యీ చిన్నవాడిమీద ఆ యీగలు వాలవు-చూచేరుగా-మీరు కలుగజేసుకోవలసిన గండకత్తెర కాదిది - అంటూ అనునయించినంతలో -

రాచవారు, రానే వచ్చారు. చీకటిమాటున, దొంగచాటున, కాదు-రొమ్ము విరుచుకునే-దివ్విటీలుగా...

అచ్చన్నగారిని పేరున పిలిచారు. వారు ముందుకు దయచేశారు...వెనువెంటనే ఉన్న కామన్నను నిర్దేశిస్తూ-అ అతతాయి సిగ ఉత్తరించి తమకు అందజేయమన్నారు! లేదా, అని, హుంకరించి చేతపట్టినవి - ఝులిపించారు! కామన్న మేరువల్లే గాలియీతగా, దూసుకునిపోయి, వారి చేత కత్తులు అంకించుకొని, కత్తిమొన మోపుగా పల్లటీ కొట్టి ఎగిరి నిలుచుని, కత్తులు దూరంగా విసిరేసి - ఆ జోడు మీదకు మిడిసిపడి, రెక్క లొడిసిపట్టి, గోటమీటినట్లు, వారిద్దరినీ అచ్చన్నగారి పదసన్నిధికి ఎగజిమ్మినాడు. రాచజోదులు, బెల్లపు అచ్చులవలె, పడినారు - కామన్న, వారి వెన్నుతట్టి లేవనెత్తి - ఏలినవారి బుద్ధి క్షణికంగా చంచలించి-వాయి పులుమేసింది పో - మీకు విచక్షణ అక్కరలేదా?-అన్నదాతలు కనుసన్నగా ఆజ్ఞాపించినారని ఆగడము చూపవచ్చారా?-అమాయకులారా-మీకు మీసలు ఎగదువ్వంగనే యీ మిడిమేలపు రోసమబ్బెనా-యీనాటినుండి-మీరు మీ వంగడమువారు-మీసముపై చేయివేయరాదు-యిదే మీకు శిక్ష - యిదే మీ ఐదువల కుంకుమకు కలకాలము రక్ష-అని మందలించి-మహారాజులు ఎచ్చట-ఏ తీరున ఉన్నదీ-వారివలన తెలుసుకుని ఆ తావుకు ఒక్క ఉరుకున పోయినాడు-

ఆ తావు?-

ఉద్యానంలో-పూలపాన్పు-కలమలందిన మేనితో కన్నుల మత్తుతో - శ్రీవారో మల్లెలమాలను ఒడిసిపట్టి సన్నాహంలో ఉన్నారు: ఆ చిన్నది ససేమిరా ... ఏలినవారూ - బ్రాహ్మణుడి సిగ ఉత్తరించమని సెలవిచ్చినారట - ఇంత పాపం ఏనాడూ మన సీమలో పుట్టలేదు-మీరు కులానికి మచ్చదెచ్చారు - మీ పెద్దల బ్రాహ్మణభక్తిని, గంగపాలు చేశారు! మీరు భ్రష్టులు - నేను వెలయాలినే కాని, కులమున్నదానను - ఈ కన్నె, మీకు లోకువగాదు!- అన్నది.

ప్రభువులు - బూతుకూతలకు దిగినారు - నిన్ను మా దండుకు ఎరగా వేస్తానన్నారు. దాని గొంతు పట్టుకుని - ఛీ పోవే అని విసిరేసి - తాము తూలుతూ పానుపుమీద పడినారు: అంతలో ఆ చాయకు వచ్చిన కామన్న - ఆ చిన్నది - పడిపోకుండా సందిట పట్టి నిలిపి - మహారాజుల సరసకుజేరి - వారి ఎగుమీసం - క్రిందికి దువ్వి - ప్రభూ! అని పలుకరించగా - వారు - రవుద్రంతో

పిడికిలి బిగించి – కామన్న మొగానికి గురిచూడగా – అతడా చేతిని ఒడిసిపట్టి – ఎడమచేయి రొమ్ముమీద వేసి, శాంతించవలె అనంగా – వారు – భటులకోసం పొల్లుకేక పెట్టపోగా – ఆ చేయి వారి పెదవుల కదిమి – మీ గొంతు – మోటవానిచేతబడ్డ మొగలిరేక – నులుముట మా కలవోక –

కాని మీరు కలకాలము, నీతివంతులై వర్ధిల్లుట మా అభిమతము. మా ఆశీస్సు – ప్రభూ!

మీ కరములు మా పాదము లంటి ఆయుర్భాగ్య మందవలెనే కాని, మాపై కాలుదువ్వ నగునా? –

బ్రాహ్మణుని సిగ – వేదశిఖ – దానిని మీ కులము వా రహరహ మారాధించవలె–మీరు శలభములు కారాదు–యిచ్చి పుచ్చుకొను నేర్పు మా కులమున కున్నది. మీకు ప్రాణదానము చేసినాము. మాకు మీరు వాగ్దానము చేయవలె.

మీ వంశము ధర్మరక్షణకు పేరు మ్రోగవలె. బ్రాహ్మణభక్తితో వాసి కెక్కవలె.

కామన్న కుడిచేయి జాపినాడు. ప్రభువులు తమ కరపల్లవము నందుంచి, "యిదే మా పెద్దలమీద అన" అన్నారు బుద్ధిగా–

మీరు వస్తుతః బుద్ధిమంతులే, కాని, రాజసమ్మై, రావణుని కుక్కుటపుతనము మిమ్ము కమ్మినది: పోనిండు ఉభయుల గండము గడిచినది –

ఇంక మీ పెద్దరికము నిలుపుకొనవలె – యీ చిన్నదానిని మీ కోడలుగా చేసుకొనండి.

కులము చాలదనుకొనేరా – అపన్నను రక్షించినప్పుడే అది నాకు కూతు రైనది! యిందుకోసము, యీ బ్రహ్మచారి గృహస్థయి కన్యాదానము చేసేను! అభ్యంతరమా?–అన్నాడు కామన్న.

తమ ఆజ్ఞ అయినది కదా! అన్నారు శ్రీవారు.

అప్పుడు కామన్న ఒక యింటివాడైనాడు. కన్య ఎవరు – ఆ గాడ పండితుడి సోదరి – అచ్చన్న దీక్షితులు గారు కన్యాదానం చేసినారు –

ఒరే నాన్నా – మనయింటికి తెలుగుపిల్ల కోడలుగా రావటం, నా హయాంలోనే ఆరంభం – మా తల్లి మహారాష్ట్రదేశపు ఆడపడుచు, మా ముత్తవ – ఒక కాశ్మీర కుసుమం – సరే, కామన్నగారి యిల్లాలు: నాయనా, అనవాయితీ తప్పకుండా నీ బిడ్డలకైన దేశంమీద సంబంధాలు చేయరా –

అది మునుముందు చూసుకుందాం, మళ్ళీ కథలోకి వద్దాం – ఆ కామన్నగారు, ఆ చిన్నదానిని, తానన్న మాటమేరకు, సాలంకృత కన్యాదానం చేశారు; ఎవరికి? ఏలినవారి, రెండో కుఱ్రవాడికి – వేణుగోపాలుడి ఆలయంలో వివాహం జరిగింది:

ఆ కుఱ్రవాడు, భార్యతో కోటలో ఉండలేదు: ఈ గ్రామంలో సౌధం నిర్మించుకుని కాపురం చేశారు: కామన్నగారు – యీ గ్రామంలో గోపాల ఆలయం నిర్మింపజేశారు! వారు చుట్టపు చూపుగా వచ్చినపుడు స్నానాదికములకు గాను – యీ తటాక నిర్మాణం జరిగింది.

మనం యింతదూరము వచ్చిందెందుకు – ఆ స్వామి దర్శనానికి. ఆ లోగిలిలో నిత్యకళ్యాణిగా నివసిస్తున్న – వృద్ధనారీ దర్శనానికి –

ఇక బయలుదేరాము: ఆ గుమ్మము సమీపించగానే — యిద్దరు బాలలు పూర్ణకుంభములతో ఎదురైనారు: అడుగు ముందుకు వేయగా, మరో సుందరి అరతి పట్టినది: యింకను ముందుకు పోగా — ఆ అవ్వ — కైమోడ్పుతో, ఎదురై — తాతగారి పదములంటి, కైదండయిచ్చి — లోనికి సాగినది:

ఆసీనులమైనాము: వీణలు మీటుతూన్న జవ్వనులు, వాదన మాపి చేయెత్తి మ్రొక్కినారు

కృష్ణా! వీడు, మా మనుమడమ్మా!—

అలాగే!—పొత్తిళ్ళలో ఉండగా వీరి దర్శనము చేసుకున్నాము: అనాటి కీనాడు, స్వామి దర్శనానికి తాతగారి వెంట దయచేశారా, నాయనా —

మన వేణుగోపాలుడు కడు చక్కని స్వామికదయ్యా — మనసులు తన కైవసము చేసిన కన్నెలకు, వయారమూ ఒద్దికలూ, లేతదనం — నీతిదనం — కలకాలమూ నిలిచే వరాలుగా వారు యిచ్చేరయ్యా — వారి వేణురవళి — మాకు గానం నేర్పేను. వారి మువ్వల సవ్వడి నాట్యం నేర్పేను. వారి చిరునవ్వు మాకు బాసికము. వారి కొంటెచూపులు మాకు మంగళసూత్రము — ఆ వెన్నెల చిందులమయ్యా — మేము — మా కన్నులకు అలవాడు పండువేనయ్యా—అని,

అయ్యగారూ, స్వామి దర్శనానికి, తరలిపోయేమూ, తాము ముందు నడచేరా, అని మనవిచేసి — నాయనా — ఒక్క క్షణములో అయత్తమయేమయ్యా — అని లోపలికి పోయినది —

ఆ కన్నెలందరూ — తాతగారికి చేరువగావచ్చి నిలచారు. తాతగారు ఓ చిన్నదానితో —

ఏమే నవమల్లికా — మా మనుమడు చక్కనివాడందమా — అనగా — ఆ వయారి—

మోమందము—కేమిగాని—కన్నులలో రసికతవన్నెలు తేరలేదే అన్నది.

మరో పడుచు—ఓరచూపి సుకుమారుడు నేర్వలేదో — అనంగా —

మరో ప్రౌఢ — చిరునవ్వు లెన్ని తీరులో, మీ చిన్నవాడు వల్లెవేసెనో — అని కనులార ప్రశ్న సేయగా,

మరో నేర్పరి—కనుసైగలతో పలుకరించు అలవాటు, మవునముగా పలుకాడు నేర్పు వీరికి వెన్నతో పెట్టలేదో — అని మోవిని లాస్యమాడించగా,

యిలా, యిలా ఆ బాలలు నామీద పూవ్వులు బాణాలు వేశారు!

తాతగారు — అమాయకంగా, వీడిని, మనబడిలో చదువవేయలేదమ్మా, వీడి బాలుణ్ణయిన మనకోవకు తేవలె—అనగా,

మువ్వలు మ్రోగినటుల కిలకిలలాడి వారూ లోనికి పోయినారు:

తాతగా రందుకున్నారు:— చూశావూ, ఈ కృష్ణాజీ ఉన్నదే — మన కామన్నగారి చేతిచలువను వెలసిన వంశంలో చిగురుకు మిగిలినది. పారంపర్యంగా, అనాటినుండీ యీ కులానికి రాచపాత్తే — యీామెను పొరుగు జమీందారులు చేపట్టారు. కాని వంశాభివృద్ధి కాలేదు — అని కించపడలేదు — యీ భవనము, ఏనాడో, కన్యాగురుకులమైనది: ఈ బాలలందరూ రంభాకులమువా రనుకునేవు — నేను

పలుకరించిన చిన్నది బ్రాహ్మణుల అడపడుచు: పేదకుటుంబములలో ఉన్న కన్యారత్నములను వెదకి తెచ్చి విద్యాబుద్ధులు నేర్పి చక్కని శిక్షణయిస్తూ - జీవితం గడుపుతున్నది. ఈమె -

పూర్వం పాటలీపుత్రంలో యీలాటి విద్యా నికేతనము ఉండేవట! అయిన యింటికన్నెలుకూడ, అచ్చట ఒద్దికలు నేర్చుకునేవారట.

లలితకళలే, లోకమునకు రక్ష - అనీ,

కన్నెలందరూ - ఆటపాటలునేర్చి - విద్దెలను దైవమున కంకితము చేసిననాడు - ఇంటింటా నిత్యకళ్యాణము కాదా అనీ, ఆమె అభిప్రాయము. మన అభిమతమూ అదే...

ఇంతలో ఆమె తిరిగివచ్చినది: అందరమూ ఆలయమునకు వెళ్ళినాము:

గోపాలుని సన్నిధిలో వీణెలు లాలనగా తానములు మీటినవి: మువ్వలు మందెమేలములుగా కువకువ లాడినవి: అంతటా అలముకున్న అగరు జవాది ధూపము మైమరపు ఘటించినది: బాలగోపాలుని మోమున మల్లెలు విరిసినవి. చివురులు కదిలినట్లు, చిలుక రెక్క లాడినట్లు - కొదమ తుమ్మెద ముసిరినట్లు - తంబురనాదము, రవళించగా - పండుతనము, నిండుతనము వెల్లివిరియంగా - ఆ గానము నా చెక్కిలి పుణికినది -

గోరువెచ్చని వెన్న లిందరా -
గోరుగోరు మీగడ లిందరా -
గుమ్మపా లిందరా...
కమ్మని తాయిల్ల మిందరా -
యిందరా -
నందయగారి బుల్లి తువ్వాయీ - అందరా॥
అందెలు మువ్వలు సందిట దండలు
రవ్వల మొలనూ లిందరా -
పిల్లంగోరు చెన్నాకోడు
బన్నసరా లిందరా -
యిందరా -
గొల్లలవాడలో కొంటెకోణంగీ - అందరా॥
వెన్నెల నీడ - వేడుకమీర
సన్నజాజుల పానుపుమీద
పావుర పలుకు పలికేరా -
కోరిన తీరున కులికేరా -
పచ్చకప్పురపు తమ్మలమిందరా -
యిందరా -
కొమ్ములవాడి కోడెనాగన్నా -అందరా॥
ఆ గానములో, మబ్బును మెరుపు కమ్మినట్లయినది -
గోపాలమూర్తి పొరాడు పాపడైనాడు -

లాలనగా పిలిచేది - వాడలో గోపిక -

అవ్వాడు - పసిబాలుడైనాడు - చేరదీసేది - యశోద.

వేణుగానలోలుడు వేడుక కాడైనాడు. సరసాలకు మంతన మాడేది - పొన్నమాను నీడను నిలిచిన ఒక జాణ -

కృష్ణాజీ మోమున, యిన్ని కళలు తిరిగినవి. ఇన్ని వన్నెలు, యిన్ని మన్ననలు మెరసినవి -

కన్నా - నిన్ను చూచిన కన్నుల వెలది వెన్నెల కలకాలము నిలిచేను.

నిన్ను కొలిచిన చేతుల, చివురుల నును మెత్తందనమె అనుదినము - పసమీరేను.

నిన్ను తలచిన మనమే, నిను సేవించిన తనువే - శాశ్వత యవ్వనమయ్యేను:

వెన్న దిన్నవాడా - నీ చక్కందనమే - కామనల కన్నెతనము.

నిన్ను కొలుచు వరము మాకు యిటులనే ప్రసాదించవే

మమ్మాదరించవే-మారుని కన్నవాడా!-

అని విన్నపాలు పలికినదై, కృష్ణాజీ సెలవిచ్చింది కదా - "నాయనా - అందము యీ నల్లవాని కన్నులనున్నది: అలవిమాలిన ఆనందము, వీని సన్నిధి నున్నది:

మా కులాన కన్నెను దయజూచినవాడు, రంభాకులము వారి విద్దెలకు వెలితనము బాపి ఐదువతనము అనుగ్రహించినవాడు. దైవానికి మించిన దైవం - మన కులముస్వామి - కామావధానులుగారు: వారి నిత్యదీవెన - వారి శాశ్వత ప్రసాద రూప మీగోపాలమూర్తి - మనసున చిరుమబ్బులు కమ్మినవాడు - తనువు, తనదే పెత్తనమని, దారికి వైదొలగించ, యత్నించినవాడు - తాతగారి మనుమడా, దైవం మెచ్చేబాలుడా, ఈ గోపాలుడు నీ సంగడికాడై సరసముండేనయ్యా - కోరిన ఆనంద మిచ్చేనయా - తీరని కోరిక తీర్చేనయా - అని దీవెనగా అన్నది:

నా కనులు ఆ అవ్వకు మ్రొక్కినవి...

తాతగారు నన్ను కౌగిట జేర్చినాడు: వేయి జన్మలకు సరిపడిన చదువు చెప్పిన ఆ వేదమయునికి వీని మనము పూజాసుమమైనది...

★ ★ ★